

Majorossy Judit

Egy város a „regionális” kapcsolati térben

A középkori pozsonyi polgárok városon kívüli kapcsolatainak térbeli kiterjedéséről (1430–1530)

Bármely város mind saját közösségi érdekeiből következően, mind pedig a benne lakó polgárok révén igen kiterjedt, szinte átláthatatlan kapcsolati hálózat része, amely hálózat számos egymásba fonódó – politikai, gazdasági, családi, egyéb személyi, adományok mentén kiépülő – kapcsolatrendszer alig kibogozható szövevénye. Nyilvánvalóan nem volt ez másképpen az olyan korokban sem, amelyek kutatása a rendelkezésre álló források szűkössége miatt jóval kevesebbet tud e társadalmi pókháló jellegéről, kiterjedtségéről és a különböző egyedi szálairól feltárni. A társadalmi kapcsolatháló-vizsgálatnak ráadásul megvannak a maga szabályai, amelyek egy középkori város esetében nem, vagy csak igen nehezen alkalmazhatóak, hiszen esetlegesen és meglehetősen limitált társadalmi csoportra (vagy éppen csupán az adott csoport néhány tagjára) vonatkozóan maradtak fenn egyáltalán ilyen típusú elemzésekhez használható források.

A kapcsolatháló-elemzés (*network analysis*) még az 1930-as években Jacob Levy Moreno osztrák kutató munkássága nyomán a szociometriából indult el, ám azóta annak eszköztárát több tudományterületen (például antropológia, biológia, fizika) is előszeretettel alkalmazták. E megközelítésen belül a társadalmi kapcsolatháló-elemzés (*social network analysis*) a szociológia, illetve a szociálpszichológia területén az utóbbi évtizedben egyre kiemeltebb hangsúlyt kapott.¹ A módszer célja elsősorban a kisebb csoportokban létrejövő személyközi kapcsolatok feltárása és kvantitatív elemzése, és az ilyen vizsgálatok legtöbbször mikroszociológiai jelenségekre koncentrálnak. Ezek a kisebb csoportok olyan mikrovilágok, amelyekben különböző viselkedési és normarendszerek jönnek létre, és ezeket az egyének az adott csoportba beépülve adaptálják. Ugyanakkor időben változó, nagyobb közösségek vizsgálatára is alkalmas módszertanról van szó, vagyis az egyénektől a társadalmi szervezeteken át egészen a nagy társadalmi rendszerekig terjedhetnek az elemzési lehetőségek határai. Ezenfelül különböző tartalmi relációkat (például adásvételi vagy kölcsön, illetve politikai szerződések, vagy rokoni, gazdasági, szövetségi kapcsolatok) is a vizsgálat tárgyává lehet tenni.² Ebből következően a társadalomtörténet számára is fontos és új eredményekkel kecsegtető elemzési eljárásról van szó. Ennek ellenére ezt a módszert csak

¹ Stokman – Vieth 2004.

² Szántó – Tóth 2006.

ritkán, és akkor is leginkább újabb kori történeti kérdések vizsgálatára használják. Nyilvánvalóan nem véletlenül, hiszen általában a rövid írásunk fókuszában szereplő középkori város ilyen jellegű mikro- és makrotörténeti megközelítéséhez megfelelően kiválasztott és jól elemezhető forráscsoportok szükségesek, amelyek az egész egy nagyobb töredékét engedik láttatni, de legalábbis elégséges számú részletemet ahhoz, hogy érdemi elemzést lehessen végezni, és következtetéseket levonni. Ugyanakkor – ahogyan arra például egy nemrégén publikált, a középkori Bécsre irányuló kutatás is rámutatott³ – nem haszontalan megkísérelni e módszernek a középkori forrásanyagra való alkalmazását (hangsúlyozottan a korszak forrásadottságaihoz igazított és leszűkített formában), még akkor sem, ha ezen a szemüvegen keresztül csupán töredékes kép tárul elénk. Egy ilyen elemzés más megvilágításba helyezheti, kiegészítheti, vagy adott esetben igazolhatja korábbi kutatási eredményeinket.

A városi emberek (személyes) társadalmi tereiket percepcióik, megélt tapasztalataik és alapvetően interakcióik során hozzák létre, így a vizsgálandó térbeli dimenziók ezeket a konkrét cselekvéseket is tükrözik. Ahogyan arra számos történész felhívta a figyelmet, a középkori városi társadalmak mindegyike jónéhány kisebb (például a társadalmi helyzet, a gazdasági vagy politikai pozíció, a kézművesség, a választott vallási testvérület, a plébánia stb. nyomán létrejövő) társadalmi csoportból tevődik össze,⁴ és egy polgár egyidejűleg több ilyen társadalmi csoport tagjaként van jelen és cselekszik. Így egy adott város kapcsolathálóinak vizsgálata több szempont mentén rétegződhet. Elemezhetőek például a gazdasági kapcsolatok, a személyes/családi kapcsolatok és rokonságok, a vallási élettel, egyes alapítványokkal összefüggő kötődések, vagy éppen a polgári közösségnek és a városvezetésnek az egymáshoz való viszonya. Nyilvánvaló, hogy hosszú távon, szerteágazóságuk ellenére, e szempontok együttes vizsgálata célravezető.

Jelen keretek között most csak egyetlen elemet – illetve egyetlen, a maga teljességében szisztematikusan feldolgozott forráscsoportot – emelnék ki. Ez pedig a pozsonyi polgárok középkori végrendeleteit egybegyűjtő városi könyv. A polgárok e forrástípusban írásban is az utókorra örökített személyes kapcsolataiból kiindulva a középkori Pozsony körüli szűkebb, illetve tágabb „regionális” kapcsolati tér vizsgálatának lehetőségét kívánom röviden bemutatni. Persze egy végrendelet, jellegéből fakadóan, ha mégoly részletes is (ami korántsem mondható el mindegyikről), alapvetően a személyes/családi kapcsolatok elenyésző töredékét tárja fel a számunkra. Ráadásul mikrotörténeti megközelítésből e kapcsolatok vonatkozásában számos „elhallgatott” részlet marad homályban, vagyis sokszor a végrendelező által említett személyekhez fűződő viszony jellege sem pontosan rekonstruálható. Ám ha ezúttal az egyéni elemzési szintet háttérbe szorítjuk és az egész, közel nyolcszázötven szöveget tartalmazó korpuszt a maga összességében

³ A bécsi 14. századi városvezető polgárok társadalmi kapcsolatháló-elemzése: Gruber 2012 (a kiválasztott polgárok körére vonatkozóan Perger 1988 munkáját alapul véve).

⁴ Classen 2009; Pozsony kapcsán erre Majorossy 2009, 2011.

vizsgáljuk, az említett, városon túlnyúló kapcsolati tér kérdéskörének vonatkozásában levonható néhány tanulság.

A kiválasztott forráscsoport, az úgynevezett első *Protocollum Testamentorum* javarészt az 1430-as és az 1530-as évek közötti időszakból foglalja egyetlen kötetbe a pozsonyi polgárok végakaratainak szövegeit, amelyek részletes, adatbázis segítségével történő feldolgozása már több szempontból megtörtént,⁵ illetve a forrás kiadása is folyamatban van.⁶ Mivel a közel nyolcszázötven szöveg a városi polgárság viszonylag széles spektrumát lefedi az adott időszakban,⁷ így általánosabb kérdések vizsgálatára is alkalmas.

Ez esetben kizárólag azt a kérdést szegeztem a forrásnak, hogy milyen települések bukkannak fel a könyvben foglalt végrendeletekben: egyrészt, melyek azok a városok, illetve falvak, ahová a polgárok végrendeleti kegyes adományt kívántak juttatni,⁸ másrészt, ezeken felül melyek azok, amelyek bármilyen egyéb kontextusban a végrendelezők Pozsonyon kívüli korabeli kapcsolataira utalhatnak. E megközelítéssel elsősorban arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy bár nagyjából vannak sejtéseink arról, mekkora területet jelenthetett egy középkori város köré vonható szűkebb régió (25–50 km),⁹ ezt a többnyire becslésen alapuló feltételezést ellenőrizhetjük, illetve hogy bár tudjuk, Pozsony középkori történetében a Duna nem kis szerepet játszott, képet kaphatunk arról, miként jelenik ténylegesen meg mindez a polgárok regionális kapcsolatrendszerében, ha forrásunkhoz a kapcsolathálók feltérképezésének szándékával közelítünk.

Röviden néhány megjegyzés a mellékelt térképekről és a rajtuk megjelenített városokról, településekről. Bár ahogyan azt már jeleztem, elsősorban egy városi könyv anyagára koncentráltam, ez alól kivételt jelent az első térkép (1. ábra),¹⁰ amely Pozsony 15. századi gazdasági kapcsolatait jeleníti meg, alapvetően Kováts Ferenc és Skorka Renáta kutatásai nyomán, akik főként a 15. század elejére, illetve közepére koncentrálnak a város európai távolsági kereskedelmi kapcsolatait elemezték zálogszerződések és más források bevonásával. Ez ugyanis háttérrel jelent a többi elkészített térképhez. Ennek fényében rajzolódik ki például

⁵ Szende 2004; Majorossy 2006.

⁶ AMB, 4.n.1. Kiadására: PT I–II. Az index majd egy különálló kötetben jelenik meg. A kiadásról Skorka 2011.

⁷ Erre vonatkozóan lásd a bevezető fejezetek: Szende 2004; Majorossy 2006; illetve PT I.

⁸ Külön vizsgálat tárgya lehetne (illetve lesz majd) az adott intézményeket egyenként megvizsgálni, és különösen Bécs esetében, ahová a pozsonyiak a legtöbb ilyen jellegű adományt tették (lásd ehhez a 3. ábrát), összevetni a bécsi polgárok által hasonló módon kedvezményezett intézmények körével.

⁹ Bár nyilvánvalóan egy nagyobb középkori város vonzáskörzete ettől eltérő lehet, ahogyan például Cambridge ilyen jellegű elemzéséből kiderül, ahol a város szűkebb régiója 20–25 km, míg a „tágabb” gazdasági régiója 50–80 km volt (Lee 2005: 199–200).

¹⁰ A térképhez Skorka Renáta és Kováts Ferenc munkáit használtam, melyek alapvetően a 15. század közepéig vizsgálták a kérdést: Skorka 2004 (1403 és 1439 között a *Protocollum Actionale* alapján: AMB, 2.a.1.; kiadása: PA), Skorka 2012; illetve Kováts 1902, 1914, 1922 (1439 és 1459 között).

1. ábra

Pozsony európai fő gazdasági kapcsolatai a 15. század eleji zálogszerződések és egyéb források alapján

a második térképen ábrázolt, végrendeletileg rendelt zarándokutak célpontjainak „regionalitása” (2. ábra),¹¹ különösen, ha mindezt összevetjük más városok ugyanilyen jellegű elemzésével. Az úgynevezett nagy zarándokhelyek¹² (Róma, Jeruzsálem, Compostela, illetve főként a német városok esetében Köln vagy Aachen) kivételével ugyanis a legtöbb esetben erőteljesen érvényesül egyfajta regionalitás,¹³ még ha ez esetben egy tágabban értelmezett város körüli régiót kell is értenünk alatta. Ugyanakkor ez az elemzés arra még nem igazán szolgál magyarázattal, hogy egy adott régió belül az igen népszerű zarándokcélpontokon (Mariazell, Sankt Wolfgang, Altötting) túl bizonyos, meglehetősen lokális kultuszt képviselő helyek – például esetünkben Pirkings, Sankt Barbara im Wald,

¹¹ A térképhez lásd Csukovits – Majorossy 2004; Majorossy 2006. Az adatok 1420 és 1539 közöttiek és a térképen név nélkül, viszonyításként szerepelnek a gazdasági kapcsolatokról készített térkép (1. ábra) települései is. Ugyanakkor az egyébként a polgárok zarándoklatai kapcsán még említendő Compostela és Jeruzsálem (Szentföld) nincsenek jelölve, mivel e zarándokhelyek meglátogatására a polgárok általában saját maguk még életükben kerítették sort, és nem helyettes zarándoklat formájában végrendelkeztek felőle.

¹² Általában a zarándoklatokra, további irodalommal: Csukovits 2003.

¹³ Erre vonatkozóan, bár ott különálló térképek nélkül, Reval (ma: Tallinn), Stralsund, Hamburg, Lüneburg, Braunschweig, Lübeck, Köln, Spoleto, Trau (ma: Trogir), Ragusa (ma: Dubrovnik), Zára (ma: Zadar), Regensburg, Bécs, Bécsújhely és Sopron összehasonlító elemzésével támpontot nyújt: Csukovits – Majorossy 2004. Regensburgra térképpel együtt: Richard 2009: 146.

2. ábra

A pozsonyi polgárok által rendelt végrendeleti zarándoklatok célpontjai a 15. században

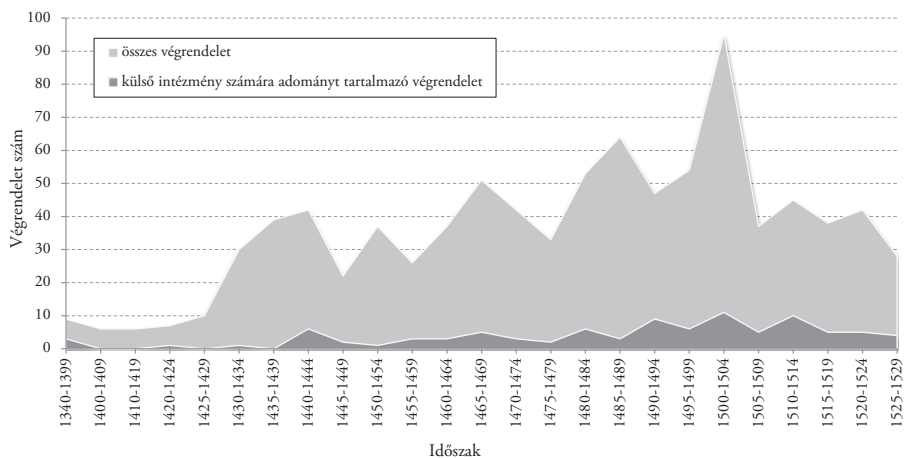
vagy éppen Sankt Leonhard – miért vonzottak pozsonyi polgárokat. Izgalmas kérdés az is, hogy a végrendeletileg rendelt zarándoklatok „régijója” esetünkben miért akkora hatósugarú, amekkora, hiszen más (például észak-német) városokkal összehasonlítva lehetne akár kisebb is. Ez a polgárok származási helyének és/vagy kapcsolatrendszerének heterogenitásával és területi kiterjedésével állhat összefüggésben, ám erre a kérdésre a végén röviden még visszatérnék.

A harmadik térkép a városon túlrá irányuló kegyes adományok helyszíneit ábrázolja (3. ábra),¹⁴ jelen esetben azok intenzitását is megjelenítve. Az ilyen jellegű végrendeleti adományok, még ha ki nem mondott formában is, de mindenképpen a szorosabb – legtöbbször családi – kapcsolatokat takarják, hiszen hagyatékot (leggyakrabban pénzt) olyan közösségek egyházi intézményeire hagytak a középkori emberek, ahol a *pro memoria* kitételnek megfelelően akadt valaki, aki az adomány révén őrizte emléküket. Ehelyütt érdemes egy kicsit a számokba is belemenni. A végrendeleti könyv (illetve az elemzésbe itt bevont további színes végrendeletek) alapján összesen 900 végrendeletet hátrahagyó középkori pozsonyi polgár közül az adott időszakban (vagyis 1340 és 1530 között) 94-en tettek olyan haláluk után végrehajtandó kegyes adományt (1. grafikon), amelynek kedvezményezettje Pozsonyon kívüli intézmény volt. A máriavölgyi pálos kolostor (Mariantal, 3. ábra 26. szám), a polgárok vallási életére vonatkozó elemzés alapján, a városon belül található két másik kolostorral szinte egyenrangú, majdhogynem „belső” intézménynek számított, különösen a 15. század második

¹⁴ A térképre lásd még Majorossy 2006. Az adatok forrása: PT I–II. A térképen számozott településekre lásd a települések listájánál a zárójeles számokat.

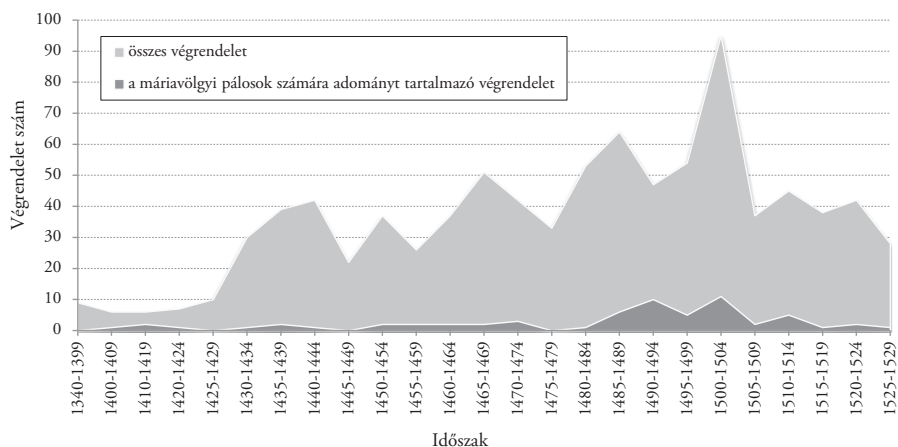
1. grafikon

A Pozsony városán kívüli intézmények (kivéve a máriavölgyi pálosokat) számára adományt tevő végrendelezők számaránya az összes elemzett középkori pozsonyi végrendelethez képest

2. grafikon

A máriavölgyi pálosok számára adományt tevő végrendelezők számaránya az összes elemzett középkori pozsonyi végrendelethez képest

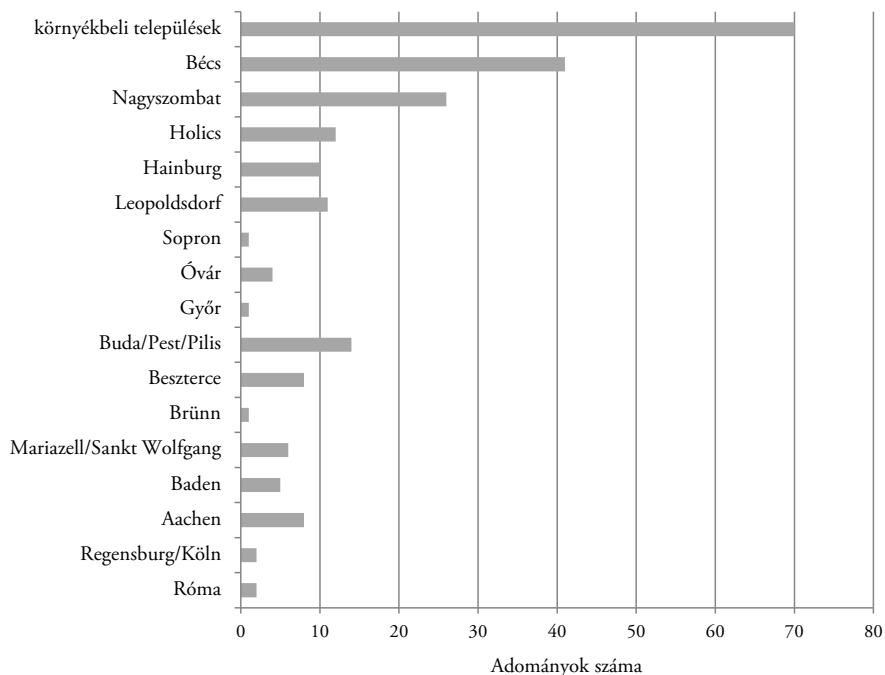
felében, amikor már egy pozsonyi városi házzal és kápolnával is rendelkeztek az itteni pálos szerzetesek.¹⁵ Ugyanakkor a lokalitás, illetve a regionalitás kérdésének vizsgálata kapcsán ez a kolostor városon kívüli intézménynek tekintendő, így

¹⁵ Majorossy 2006: 364–370.

a fenti 94 végrendelezőhöz további 63 személyt jelentenek a Máriavölgybe irányuló végrendeleti adományok (2. grafikon).

3. grafikon

A pozsonyi polgárok adományainak nagyságrendje a külső települések/városok intézményei számára (a máriavölgyi pálosokat leszámítva)

Bár helyütt nem cél a végrendeletek ilyen jellegű további részletes elemzése, két dolog azonban talán megemlíthető. Azonfelül, hogy a térképen – a néhány távolabbi településtől eltekintve, amelyek mögött ezen a ponton az egyéni, vagyis a mikroszintű vizsgálat következne – eléggé egyértelműen kirajzolódik az a bizonyos városi hatósugár – legalábbis a kegyes adományok vonatkozásában¹⁶ – (3. ábra), azt is láthatjuk, hogy egy ilyen (egyetlen forrásbázisra korlátozott és ennek megfelelően a teljesség igényével nem fellépő) vizsgálat, tulajdonképpen érthető okokból, Béccsel sokkal intenzívebb „családi” kapcsolatokat sejtet, mint Budával (3. grafikon).¹⁷ Bécs, Nagyszombat és még néhány település kivételével, ide számítva azokat, ahol szerzetesrendi kolostor számára adományoztak a polgárok, a legjellemzőbb a település plébániatemplomának tett adomány – ami

¹⁶ A végrendeleti kegyes adományok regionalitásához kiváló összehasonlító példát (térképeket) találunk: Richard 2009: 151–157.

¹⁷ Az ilyen jellegű családi kapcsolatokra, bár szintén nem teljes körű, csak bizonyos polgárookra vonatkozó tanulmányokat Richard Perger (Bécs és Pozsony) és Kubinyi András (Buda és Pozsony) készített (Perger 1993; Kubinyi 1966, 1971).

tovább erősíti azt a felvetést, hogy ezen adományok mögött családi/származási helyet sejtethünk.

Az eddig elmondottakhoz kapcsolódva vizsgáljuk meg az utolsó, negyedik térképünket (4. ábra),¹⁸ amely a végrendeleti könyvben minden említett települést igyekszik megjeleníteni: ezek kötődhetnek családi kapcsolathoz, pénzügyi vagy egyéb tartozáshoz, üzleti/gazdasági kapcsolathoz, nem kegyes, hanem egyéb jellegű személyes adományhoz, vagy éppen ott lévő tulajdonhoz. Ha röviden, illetve leegyszerűsítve akarnám megfogalmazni, akkor ez esetben gyakorlatilag a szövegkiadás helynévmutatóját vittem nagyjából térképre.

Az utóbbi két térkép (3–4. ábra) egymáshoz viszonyítva is tanulságos, ugyanakkor az indexalapú „kapcsolati régióról” készült ábra jól körvonalazza, hogy Pozsony kapcsolatrendszerét egy jóval tágabb régióban kell értelmezni, amely gyakorlatilag Regensburgig a Duna vonalát meglehetősen intenzíven befogja, sokkal jobban annál, mint amit talán előzetesen feltételezhettünk. Míg a családi (értsd itt a fentiek fényében természetesen a végrendeleti adományokon keresztül leszűkített módon vizsgált) kapcsolatok mentén inkább jellemző a vonzáskörzeten belüli, közeli osztrák és környékbeli településekkel való kapcsolat, addig a tényleges kapcsolati régió látványosan jóval tágabb. Sokkal nagyobb körben foglal magába osztrák és morva területet, illetve az így kitágult közvetlen földrajzi régión túl a Dunába torkolló nagyobb folyamok mentén még tovább szélesednek a pozsonyi polgárok külső kapcsolati tere. Ezen a ponton visszatérnék a *post mortem* rendelt zárandoklatok kapcsán tett megjegyzésekre, miszerint az ott említett lokálisabb helyekre történő utak összehasonlító megközelítésben az esetleg feltételezettnél tágabb régiót ölelnek fel. Erre tulajdonképpen magyarázatot kapunk azáltal, hogy még ez az egyetlen forráscsoportra koncentrált vizsgálat is rámutatott arra, hogy a 15. századi Pozsony külső kapcsolati tere messzebbre nyúlik, még akkor is, ha feltehetően a távolabbi helyekhez csupán kevés egyén kötődött.

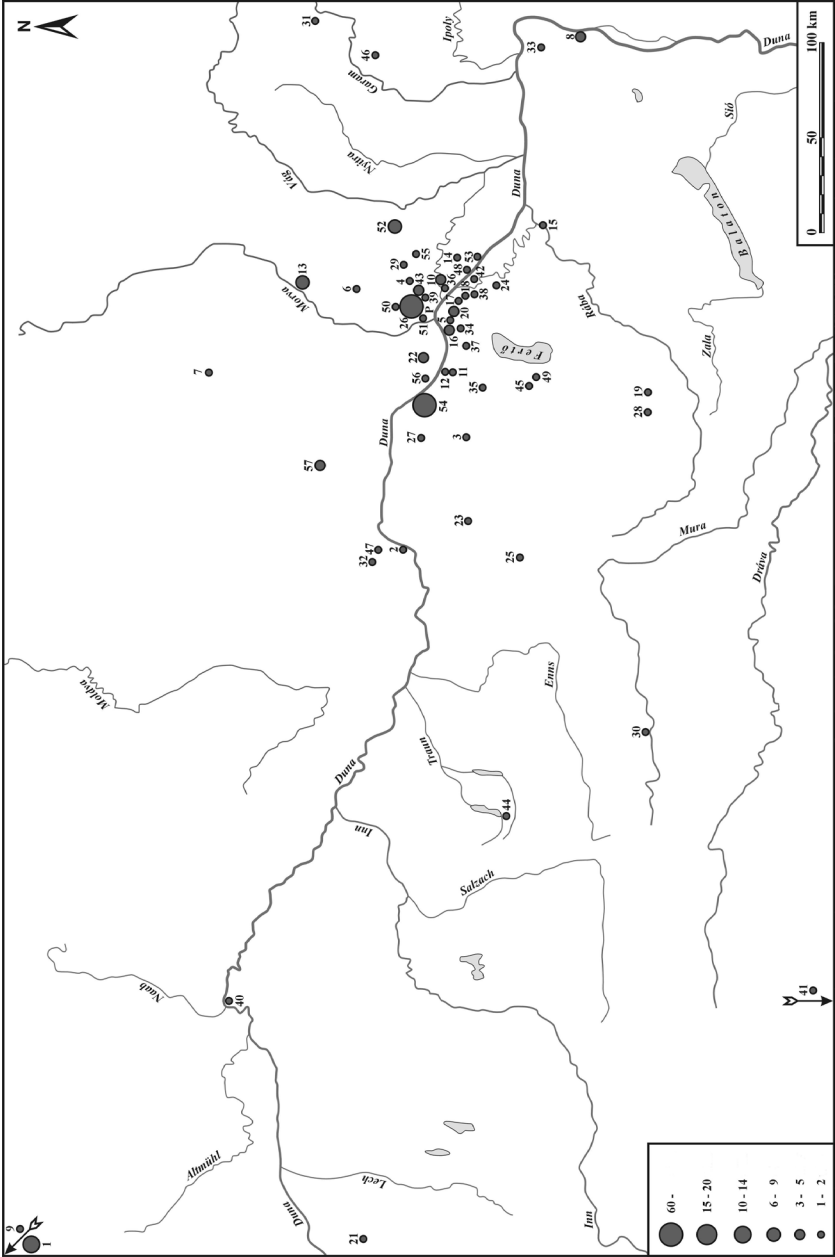
A kutatás szempontjából következő lépés lehet – amennyiben és ameddig ezt a fennmaradt források engedik –, hogy az ebben a szélesebb kapcsolati térben megjelenő települések felé irányuló kapcsolatok intenzitását is megvizsgáljuk (bevonva például a város gazdasági könyveit, a számadáskönyveket és adott esetben fennmaradt okleveleket is), vagyis kiemeljük és súlyozzuk azokat, ahová adott időszakban több polgár külső kapcsolati hálózata is kiterjedt. Ezenfelül a hosszabb időszakot rövidebb korszakokra bontva ezt a *long durée* módon nagyjából egy évszázadra felvázolt képet árnyaljuk azzal, hogy az egyes rövidebb korszakokat egymáshoz viszonyítva tovább elemezzük.

¹⁸ Az adatok forrása PT I–II (illetve a készülő index kötet). Lásd ehhez még a települések listáját (amelyen a legtöbb esetben a források nyelve miatt a német formát használtam). Bizonyos (nyilakkal a 4. térkép széleinél jelzett) települések (főként városok) a kiválasztott területi metszetre nem fértek rá, ezekre nézve irányadó az említett településlista (a kockák száma jelzi, hány távolabb eső településről van szó). Mindezekon felül 8-10 olyan településnév fordult elő a végrendeleti könyvben, melyek azonosítása problematikus, illetve még kérdéses, így ezektől a listán – egy kivételével, ahová végrendeleti adományt szántak (Zelnbitz) – eltekintettem.

3. ábra

A pozsonyi polgárok által a városon kívülre rendelt végrendeleti kegyes adományok (1420–1530)

A 3–4. ábrához a települések listája (a számozott települések végrendeleti adomány kapcsán is előfordultak)

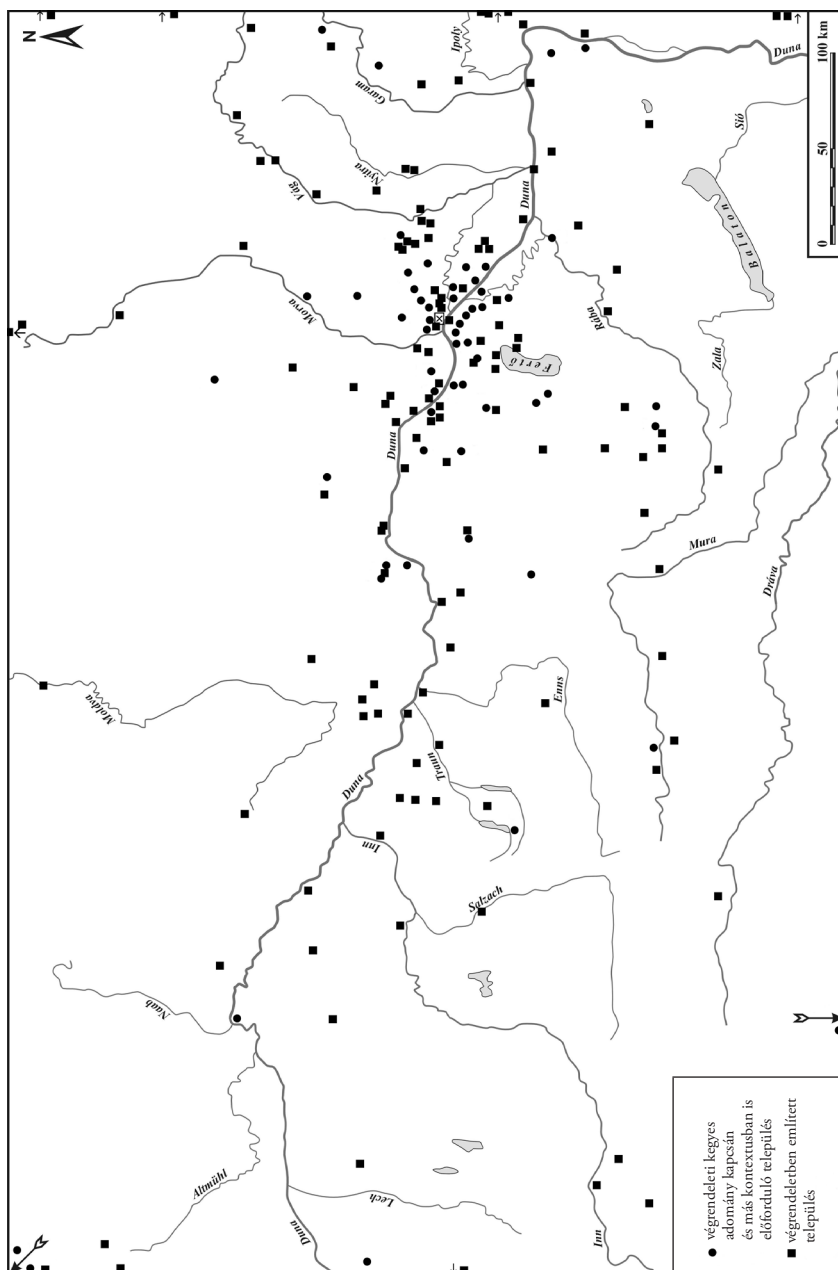
Aachen (1)	Enns	Hornstein (Burgenland)	Leutsche (Lőcse)
Aggsbach (2)	Entzesdorf (an der Fische) (11)	Hüttendorf (bei Mistelbach)	Liechtenstein
Aicha [Duna menti]	Enzing	Jarndorf (Járfalu) (17)	Lilienfeld (23)
Altötting	Esztergom/Gran	Kaltenstein (Levél)	Linz
Baden (3)	Fehérvár/Weissenburg (ma: Székesfehérvár)	Karlbürg (Oroszvár) (18)	Lonitzberg (bei Ybbs)
Bahony	Fischamend (12)	Kartolc [Nyitra mellett]	Magyaróvár (ma: Mosonmagyaróvár) (24)
Bertholdsdorf	Frauenkirchen [am See]	Kasperk [Kasperk vára]	March (bei Freiburg)
Bibersburg (Vöröskő)	Fertőboldogasszony	Katzendorf (Burgenland)	Marchegg
Bischofsdorf (Püspöki) (36)	Frauenmarkt (Asszonyvásár)	Keresztes (18)	Mariázell (25)
Blasenstein (Dtrekő) (6)	Freistadt	Kirschlag (bei Linz)	Marienthal (Máriavölgy) (26)
Bolondóc [Beckó vára]	Gutha (Galgaguta)	Kittsee (Köpcseny) (20)	Mauerbach (27)
Bozing/Posing (Bazin) (4)	Galitz (Holics) (13)	Klosterneuburg	Meidling (ma: Bécs része)
Breitenbach	Garzau	Komárom	Menningen
Breslau (Boroszló)	Gomba (14)	Komjáti (Edelénynél)	Meran/Merano
Bruck an der Leitha	Graz	Konstantinápoly	Mettenhausen
Bruck in der Schutt (Dunahidasd)	Gross-Entzesdorf (auf dem Marchfeld)	Körneuburg	Mischendorf (Pinkamiske) (28)
Brünn (7)	Győr/Raab (15)	Königsberg	Modor (29)
Buda/Ofen (8)	Hadersdorf (ma: Bécs része)	Körvélyes (Hrusov)	Murau (30)
Burgau	Haideck	Krakko	Nagyabony (Dunaszerdahely mellett)
Köln (9)	Haidenheim	Kremnitz (Körmöcbánya)	Neiss (Nyssa)
Compostela	Hainburg (16)	Krems (an der Donau)	Neuburg/Neuberg [im Burgenland] (Újhegy)
Csicsó	Hartberg (Steiermark)	Kronstadt (Brassó)	Neusidl am See (Nezsider)
Dészáza	Haslau	Krumbach (21)	Neusohl (Besztercebánya) (31)
Dornau	Heiligenkreuz (im Wiener Wald)	Landeshut	Niederhütten (bei Enns)
Dunaujfalú	Hermannstadt (Nagyszében)	Landmannsdorf (bei Augsburg)	Niedermarkt (Dunaszerdahely)
Ebersdorf in der Schutt (10)	Hideghét (ma: Pozsony része)	Lasee (bei Marchegg)	Nikolsburg (Mikulov)
Eger	Hirschberg	Lasnitz (bei Murau)	
Engerau (Pozsonyligetfalu = Aupank)		Lemberg (bei Amstetten)	
		Leopoldsdorf (22)	

A 3–4. ábrához a települések listája (folytatás)

Nürnberg				Tulln
Nyitra/Nitra				Týrnau (Nagyszombat) (52)
Oddlach (Steiermark)				Ulrichskirchen (bei Korneuburg)
Olachgut (bei Murau)				Vajka (53)
Olmütz (Olomouc)				Vác
Ottenschlag (32)				Villach
Pannonhalma				Währing (ma: Bécs része)
Papa				Wardberg (Szenc) (55)
Pápóc (Rába menti)				Weinaren (Pozsonyszőlős)
Pest				Weiskirchen (Pozsonyfehéregyház)
Pilis(szentkereszt) (33)				Weitra (ausztriai)
Podersdorf [am See] (Lajtapordány) (35)				Wels
Podmanin (Vágbeszterce mellett)				Wien/Bécs (54)
Pottendorf (bei Baden)				Winden [am See] (Burgerland)
Prag/Prága				Witrau (56)
Prellenkirchen (34)				Wolkersdorf (bei Wien)
Probstdorf (bei Witrau)				Ybbs
Pulkau				Zellendorf (57)
Pusztafödemes				Zelnbitz (58) – azonosítatlan
Radau [bei Strobl, bei Mondsee]				Zobor (Nyitra mellett)
Rackenthal (ausztriai) (37)				Zurndorf (Zurány)
Rackendorf/Ragendorf (Rajka) (38)				Zsolna
	Ratzesdorf (Récese) (39)		Schintau (Sempte)	
	Ravensburg (in Swaben)		Schönbach (47)	
	Regensburg (40)		Sellendorf (ma: Pozsony része – Malomvölgy)	
	Rom/Róma (41)		Siposkarcsa (ma: Egyházaskarcsa része)	
	Reichendorf (ausztriai)		Sopron/Ödenburg (49)	
	Rotheelse (bei Regensburg)		Stein (bei Krems)	
	Rozgony		Stamphen (Stomfa) (50)	
	Salzburg		Stuben (Borostyánkő, Burgenland)	
	Sáncfalva – helye egyelőre nem azonosított		Swietlau (Svetlov, Uhersky Brod mellett)	
	Sankt Elisabeth [in der Schurt] (42)		Szántó (Ipoly menti)	
	Sankt Georg (Szenigyörgy) (43)		Szentábrahám [a galántai járásbeli]	
	Sankt Marein in der Schutt (Somorja) (48)		Szerez [a galántai járásbeli]	
	Sankt Wolfgang [im Salzkammergut] (49)		Tartschendorf (Tócs)	
	Schachendorf (Csajta)		Tata	
	Schärding		Theben (Dévény) (51)	
	Schatmandsorf (Csajta)		Traunstein [Ottenschlag, Schönbach mellett]	
	Schattendorf (Somfalva) (45)		Trentschin (Trencsén)	
	Schemnitz (Selmecbánya) (46)		Trentschin Zavada (Trencsénzávod)	
	Schiltern (bei Wiener Neustadt)			

4. ábra

A pozsonyiak végrendeleteiben (tartozás, rokonság, hagyatéék kapcsán) előforduló települések (1420–1530)

FORRÁSOK

- Archív hlavného mesta SSR Bratislavy, Bratislava/Pozsony (AMB)
 4.n.1. *Protocollum Testamentorum*, 1410/1427–1529.
 2.a.1 *Protocollum Actionale*, 1402–1506.
 K1–80 *Kammerrechnungen*, Nr. 1 – 80, 1434–1531.
- PT I. = Majorossy, Judit – Szende, Katalin (Hrsg.) 2010: *Das Preßburger Protocollum Testamentorum 1410 (1427) – 1529. Teil 1: 1410–1487*. (Fontes rerum Austriacarum, Dritte Abteilung: Fontes Iuris, 21/1.) Wien – Köln – Weimar.
- PT II. = Majorossy, Judit – Szende, Katalin (Hrsg.) [2013]: *Das Preßburger Protocollum Testamentorum 1410 (1427) – 1529. Teil 2: 1487–1529*. (Fontes rerum Austriacarum, Dritte Abteilung: Fontes Iuris, 21/2.) Wien – Köln – Weimar. (Megjelenés alatt.)
- PA = Ziegler, Arne (Hrsg.) 1999: *Actionale Protocollum. Das älteste Stadtbuch von Bratislava/Preßburg aus den Jahren 1402–1506*. (SNM Acta Carpatho-Germanica 4.) Bratislava.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Classen, Albrecht 2009: Urban Space in the Middle Ages and the Early Modern Age: Historical, Mental, Cultural, and Social-Economical Investigations. In: Classe, Albrecht (ed.): *Urban Space in the Middle Ages and the Early Modern Age*. (Fundamentals of Medieval and Early Modern Culture 4.) Berlin – New York, 1–146.
- Csukovits Enikő 2003: *Középkori magyar zárandokok*. (História Könyvtár – Monográfiák 20.) Budapest.
- Csukovits Enikő – Majorossy Judit 2004: Pozsonyi peregrinusok. (Végrendeleti zárandoklatok a középkori városi gyakorlatban.) In: Neumann Tibor (szerk.): *Várak, templomok, ispotályok. Tanulmányok a magyar középkorról*. (Analecta Mediaevalia 2.) Budapest – Piliscsaba, 29–69.
- Gruber, Elisabeth 2012: Wer regiert hier wen? Handlungsspielräume in der spätmittelalterlichen Residenzstadt Wien. In: Gruber, Elisabeth – Pils, Susanne Claudine et al. (Hrsg.): *Mittler zwischen Herrschaft und Gemeinde. Die Rolle von Funktions- und Führungsgruppe in der mittelalterlichen Urbanisierung Zentraleuropas*. (Forschungen und Beiträge zu Wiener Stadtgeschichte 56.) Innsbruck – Wien – Bozen, 19–48.
- Kováts Ferenc 1900: *Városi adózás a középkorban. Pozsony szabad királyi város levéltárának anyaga alapján*. Pozsony.
- Kováts Ferenc 1902: *Nyugatmagyarország áruforgalma a XV. században a pozsonyi haraminczadkönyv alapján. Történet-statisztikai tanulmány*. (Társadalom és gazdaságtörténeti kutatások 1.) Budapest.
- Kováts Ferenc 1914: Handelsverbindungen zwischen Köln und Pressburg im Spätmittelalter. *Mitteilungen aus dem Stadtarchiv von Köln* (35.) 1–32.
- Kováts Ferenc 1918: *Pressburger Grundbuchführung und Liegenschaftsrecht im Spätmittelalter (1439–1517)*. Weimar.

- Kováts Ferenc 1922: A magyar arany világtörténeti jelentősége és kereskedelmi összeköttetések a nyugattal a középkorban. *Történelmi Szemle* (11.) 104–143.
- Kubinyi András 1966: A budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. *Levéltári Közlemények* (37.) 227–291.
- Kubinyi András 1971: A budai német patriciátus társadalmi helyzete családi összeköttetések tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig. *Levéltári Közlemények* (42.) 203–264.
- Lee, S. John 2005: *Cambridge and Its Economic Region 1450–1560*. (Studies in Regional and Local History 3.) Hatfield.
- Majorossy Judit 2006: *Church in Town: Urban Religious Life in Late Medieval Pressburg in the Mirror of Last Wills*. (PhD-disszertáció.) Central European University, Budapest.
- Majorossy Judit 2009: A polgári térhasználat elemei a késő középkori Pozsonyban. *Urbs, Magyar Várostörténeti Évkönyv* (4.) 73–97.
- Majorossy Judit 2011: A foglalkozás topográfiája. A társadalmi tértől a személyes térig: a társadalmi mobilitás térbeli elemei a 15. századi Pozsonyban. *Korall* (12.) 45. 102–135.
- Perger, Richard 1988: *Die Wiener Ratsbürger 1396–1526. Ein Handbuch*. (Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte 18.) Wien.
- Perger, Richard 1993: Beziehungen zwischen Pressburger and Wiener Bürgerfamilien im Mittelalter. In: Marsina, Richard (Hrsg.): *Städte im Donauraum. Sammelband der Beiträge aus dem Symposium in Smolenice 30.9.–3.10.1991*. Bratislava, 149–158.
- Oppl, Ferdinand 1993: Pressburg und Wien im Mittelalter – Unterschiede, Parallelen und Begegnungen. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* N. F. (59.) 177–196.
- Richard, Olivier 2009: *Mémoires bourgeoises. Memoria et identité urbaine à Ratisbonne à la fin du Moyen Âge*. (Presses Universitaires de Rennes, Collection: Histoire.) Rennes.
- Skorka Renáta 2004: Pozsony gazdasági szerepe a 15. század első felében a zálogszereződések tükrében. *Századok* (138.) 2. 433–463.
- Skorka Renáta 2011: Középkori pozsonyi polgárság a városi végrendeletek tükrében. Majorossy Judit – Szende Katalin (Hrsg.): *Das Pressburger Protocollum Testamentorum*. *Korall* (12.) 45. 207–214.
- Skorka Renáta 2012: Pozsony a bécsi közvetítőkereskedelem árnyékában. In: Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András (szerk.): *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*. Budapest, 301–309.
- Stokman, Frans N. – Vieth, Manuela 2004: Was verbindet uns wann mit wem? Inhalt und Struktur in der Analyse sozialer Netzwerke. *Kölner Zeitschrift für Soziologie, Sonderheft* (44.) 274–302.
- Szántó Zoltán – Tóth István György 2006: A társadalmi kapcsolatháló-elemzés: fogalmak, modellek, alkalmazások. In: Szántó Zoltán (szerk.): *Analitikus szemléletmódok a modern társadalomtudományban*. Budapest, 171–199.
- Szende Katalin 2004: *Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen*. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 32.) Budapest.